

Τίτλος εισήγησης:
“Διαγενεακή αλληλεπίδραση στο νέο ειδικό σχολείο”

Εισηγητές:
Παπασπανού Ελένη, Φιλολόγος (ΜΑ)
eleniparasp@gmail.com

Γιώτη Ελένη, Σχολική Νοσηλεύτρια

Σχολική μονάδα: Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Πτολεμαΐδας

Θεωρητικό πλαίσιο – Εισαγωγή.

Το σύγχρονο αναλυτικό πρόγραμμα των Εργαστηρίων Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης θέτει σαν πρωταρχικό στόχο τη διαμόρφωση μιας εκπαιδευτικής πραγματικότητας απόλυτα συνυφασμένης με τις διαμορφούμενες κοινωνικοοικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις. Με γνώμονα τον γενικό αυτό στόχο, αποφασίσαμε την εκπόνηση εκπαιδευτικού προγράμματος για τη συμμετοχή του σχολείου μας στον πανευρωπαϊκό διαγωνισμό generations@school.

Πρόκειται για μια προσπάθεια διαγενεακής επαφής μεταξύ μαθητών και ατόμων τρίτης ηλικίας στα πλαίσια του ευρωπαϊκού έτους ενεργούς γήρανσης 2012. Το πρόγραμμα έθετε σαν γενικούς στόχους την ενίσχυση της επικοινωνίας, της συνεργασίας και της υπευθυνότητας των μαθητών μέσα από την δημιουργική επαφή τους με ενεργούς εκπροσώπους τρίτης ηλικίας στο χώρο του σχολείου. Λαμβάνοντας υπόψη τον ιδιαίτερο δεσμό που διατηρούν οι μαθητές μας με συγγενικά ηλικιωμένα πρόσωπα και δεδομένου ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των μαθητών μας διαμένει σε μία γεωγραφικά απομονωμένη περιοχή όπου οι δραστηριότητες τους κατά βάση περιορίζονται σε αυτές του σχολείου, η εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος που θα προσέφερε κίνητρα για βελτίωση της κοινωνικής συμπεριφοράς ήταν για μας μια πρόκληση.

Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε κατά τη σχολική χρονιά 2011-2012 σε διάστημα περίπου 3 μηνών με προσπάθεια συμμετοχής όλων των μαθητών του σχολείου.

Στοχοθεσία.

Εκτιμήσαμε ότι η εφαρμογή του προγράμματος θα προωθούσε και θα ενίσχυε τις εκπαιδευτικές διαδικασίες και τους στόχους που επιδιώκονται στα εργαστήρια αυτόνομης διαβίωσης –διοίκησης και οικονομίας και γεωπονίας που διατηρεί το σχολείο μας.

Για μας, η εφαρμογή του προγράμματος αποτέλεσε μια μεθοδευμένη προσπάθεια για την βελτίωση της κοινωνικής ικανότητας ενός συνόλου μαθητών με πολλαπλές αναπηρίες. (νοητική υστέρηση, αυτισμό, προβλήματα όρασης, εγκεφαλική παράλυση, μαθησιακές δυσκολίες).

Οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες χαρακτηρίζονται από αδυναμία έκφρασης του τρόπου που αντιλαμβάνονται τη ζωή και των εμπειριών τους. Η σχέση δηλαδή που καλλιεργείται με τη γνώση φαίνεται να είναι εξωτερική και μηχανική. Διεθνείς και εγχώριες έρευνες καταγράφουν σημαντικές ελλείψεις στην ικανότητα ανταπόκρισης των ατόμων αυτών σε ποικίλες κοινωνικές συνθήκες που επηρεάζουν και την γενικότερη λειτουργικότητά τους μέσα στην καθημερινότητα.

Βασικός λοιπόν σκοπός ήταν η ενεργοποίηση της κοινωνικοποίησης των μαθητών και εν δυνάμει η βελτίωση της κοινωνικής συμπεριφοράς. Επικεντρωθήκαμε στο να αναπτύξουμε την προσαρμοστική συμπεριφορά των παιδιών, την προσαρμογή του τρόπου επικοινωνίας σε διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες. Επιδιώξαμε να εναρμονίσουμε τους στόχους του προγράμματος με τους άμεσα χρηστικούς διδακτικούς στόχους που το αναλυτικό πρόγραμμα ορίζει για το μάθημα της αυτόνομης διαβίωσης– κοινωνικής και πολιτικής αγωγής – επαγγελματικού προσανατολισμού. Στόχος μας ήταν να διοχετεύσουμε τη γνώση στους μαθητές μας με ένα ξεχωριστό εναλλακτικό και ευχάριστο τρόπο. Το ζητούμενο ήταν οι μαθητές μέσα από μία πρωτότυπη εκπαιδευτική διαδικασία να ενεργοποιηθούν και να εφαρμόσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες στην πράξη στο μέγιστο δυνατό βαθμό.

ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ:

- Ενεργοποίηση και βελτίωση της επικοινωνίας, κοινωνικής αλληλεπίδρασης, της συλλογικής συνείδησης.
- Πνευματική και συναισθηματική εγρήγορση.
- Ανάπτυξη προσωπικότητας, ενίσχυση της κοινωνικής εικόνας.

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΧΟΙ:

- Κατανόηση αφηρημένων εννοιών (χρόνος, γήρας, ηλικία)
- Προσαρμοστική συμπεριφορά-διάκριση των θετικών και αρνητικών συμπεριφορών και επιλογή της κατάλληλης συμπεριφοράς κατά περίπτωση
- Αυτόνομη αλληλεπίδραση με τους καλεσμένους ηλικιωμένους
- Ενίσχυση της αυτοαντίληψης, του σεβασμού και της αλληλεγγύης
- Ευαισθητοποίηση για τα εξελικτικά στάδια της ζωής

Εφαρμογή του προγράμματος.

Η εφαρμογή του προγράμματος διαπνέεται από την θεμελιώδη αρχή της βιωματικής και προσαρμοστικής διδασκαλίας. Η διδακτική διαδικασία και η κάθε εκπαιδευτική δραστηριότητα ήταν διαφοροποιημένη και προσαρμοσμένη στην δυνατότητα ανταπόκρισης και τα ενδιαφέροντα του κάθε παιδιού

Το πρόγραμμα εκπονήθηκε σε τρία διαφορετικά στάδια.

- Προετοιμασία παιδιών για την υποδοχή των ηλικιωμένων στο χώρο του σχολείου
- Επίσκεψη των ηλικιωμένων στο χώρο του σχολείου, αλληλεπίδραση μαθητών-ηλικιωμένων
- Αξιολόγηση –αποτελέσματα.

Στάδιο 1^ο - Προετοιμασία.

Κατά το αρχικό στάδιο της προετοιμασίας, στόχος ήταν η εξοικείωση των μαθητών με την γενική ιδέα του προγράμματος. Η πρώτη αυτή φάση εξοικείωσης και εξάσκησης βασικών κοινωνικών δεξιοτήτων κατά την οποία δαπανήθηκε και το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, ήταν πρωταρχικής σημασίας. Αρχικά έπρεπε τα παιδιά να κατακτήσουν το νοηματικό περιεχόμενο αφηρημένων εννοιών όπως χρόνος, ηλικία, Ακοινωνικές συμπεριφορές τις οποίες και θα εφάρμοζαν στο δεύτερο μέρος του προγράμματος κατά την επίσκεψη των ηλικιωμένων προσκεκλημένων στο χώρο του σχολείου. Οι μαθητές με νοητική υστέρηση, προβλήματα όρασης και εγκεφαλική παράλυση εντάχθηκαν σε μία ομάδα η οποία λειτούργησε αναπόσπαστη μέχρι και το τέλος. Μετά από προσωποκεντρικό προσανατολισμό και ενδελεχή επεξήγηση της κάθε δραστηριότητας, οι μαθητές με αυτισμό εντάχθηκαν στην αρχή περιστασιακά και στη συνέχεια αυτόβουλα στις ενέργειες τις ομάδας.

Σε αρχικό στάδιο, η προετοιμασία των παιδιών επιτεύχθηκε μέσα από κατευθυνόμενη συζήτηση. Υποστηρικτική ήταν η χρήση εικόνων και ενός τύπου ερωτηματολογίου που δόθηκε στα παιδιά κατά την πρώτη επαφή τους με το θεματικό κέντρο του προγράμματος, για να τα βοηθήσει να εξοικειωθούν με τις δυσνόητες για αυτά έννοιες, να εξωτερικεύσουν και να αποτυπώσουν τις προσωπικές τους εμπειρίες. Τα παιδιά ανταπεξήλθαν το καθένα με το δικό του ξεχωριστό τρόπο. Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν επιτυχώς στις ερωτήσεις. Οι μαθητές με αυτισμό εκτέθηκαν σε άλλου είδους ερεθίσματα προσαρμοσμένα στο μαθητικό προφίλ του κάθε παιδιού. Στην περίπτωση αυτή πολύτιμα εργαλεία ήταν γραφική ύλη, υλικό για ζωγραφική, χειροτεχνίες κολάζ, τα ακουστικά ερεθίσματα (παραμύθια με ηλικιωμένους αφηγητές) οπτικά ερεθίσματα (φωτογραφίες ηλικιωμένων, κάρτες και ενσφηνώματα με ανάλογη θεματική).

Ακολούθησε μία σειρά συλλογικών δραστηριοτήτων βασισμένων στο βιωματικό-θεατρικό παιχνίδι. Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Ειδικής Αγωγής του 1996 (ΥΠ.Ε.Π.Θ.) μεταξύ των δραστηριοτήτων για την επίτευξη των στόχων της «Σχολικής ετοιμότητας», της «Κοινωνικής προσαρμογής» και των «Δημιουργικών δραστηριοτήτων» περιλαμβάνεται η ψυχοκινητικότητα, το ελεύθερο παιχνίδι, το θεατρικό παιχνίδι και η δραματοποίηση (μαζί με παντομίμα, κουκλοθέατρο, οργάνωση και ανέβασμα θεατρικών παραστάσεων, αναπαραστάσεις, παιχνίδια και ασκήσεις, μουσικοκινητική).

Βασικό στόχος ήταν τα παιδιά να καλλιεργήσουν την κοινωνικότητά τους και τη συλλογική τους συνείδηση μέσα από μια βιωματική ψυχοπαιδαγωγική διδακτική διαδικασία. Θεωρητικοί του είδους όπως ο D. Best, ο J. Bruner, K. Robinson, αναφέρονται στην άρρηκτη σχέση του νοητικού και αισθητικού τομέα και επισημαίνουν μία άλλου είδους γνώση, την «αισθητική γνώση» που βασίζεται στην αισθητηριακή εμπειρία. Οι μαθητές καλούνται μέσα από ένα παιχνίδι ρόλων (role playing) , με τη χρήση φιγούρων και σκηνικών του θεάτρου σκιών, να αναπαράγουν συνθήκες επικοινωνίας ανάλογες με αυτές της πραγματικότητας (καλωσόρισμα, ξενάγηση στο χώρο του σχολείου, επεξήγηση δραστηριοτήτων όπως εκτέλεση μιας συνταγής ή μιας αθλητικής δραστηριότητας). Τα παιδιά διαλέγοντας την αγαπημένη τους κάθε φορά φιγούρα, πίσω ή μπροστά από το πανί , την περιέγραφαν, διέκριναν την ηλικία, την ενδυματολογική και κοινωνική ταυτότητα του ήρωα. Ο εκπαιδευτικός παρότρυνε το παιδί να αντιστοιχίσει κάθε φορά τη φιγούρα με μια επαγγελματική ιδιότητα και να την περιγράψει. Π.χ. ο Καραγκιόζης . – και τι δουλειά κάνει; - ποια είναι η ηλικία του; πως θα υποδεχόταν ο Καραγκιόζης τους επισκέπτες μας; Τι θα τους ρωτούσε; Ποιο μέρος του σχολείου θα τους έδειχνε; Μέσα σε ένα ασφαλές πλαίσιο δόθηκε η δυνατότητα στα παιδιά να επεξεργαστούν συμπεριφορές, αντιδράσεις και συναισθήματα. Το θεατρικό παιχνίδι ανάληψης ρόλων ήταν καθοριστικό για την αντίληψη και το διαχωρισμό των κοινωνικών ρόλων μεταξύ ανηλίκων και ηλικιωμένων και για τη σωστή διαχείριση συναισθημάτων εκ μέρους των παιδιών. Τα παιδιά βιωματικά πλέον κατέκτησαν πολλές από τις αφηρημένες έννοιες, αυξήθηκε το ενδιαφέρον τους και η αυτενέργειά τους. Αξίζει να αναφέρουμε ότι σε αυτό το σημείο

της προετοιμασίας, τις περισσότερες φορές, συμμετείχαν είτε ενεργά είτε παθητικά όλοι οι μαθητές.

Στάδιο 2^ο - Επίσκεψη των ηλικιωμένων στο χώρο του σχολείου.

Το δεύτερο στάδιο υλοποίησης του προγράμματος αφορά στην επίσκεψη των ηλικιωμένων συγγενικών και όχι μόνο προσώπων στο χώρο του σχολείου μας. Ανοίγοντας τις πόρτες του σχολείου μας σε ενεργούς εκπροσώπους της τρίτης ηλικίας προσπαθήσαμε να τους φέρουμε σε μια δημιουργική επικοινωνία με τους μαθητές μας μέσα από μία σειρά διαγενεακών δραστηριοτήτων.

Μετά την υποδοχή των καλεσμένων μας, ακολούθησε μία ευχάριστη συζήτηση κατά την οποία οι ηλικιωμένοι κατέθεσαν ενδιαφέροντες βιωματικές εμπειρίες. Στο στάδιο αυτό μοιράστηκε ένα φυλλάδιο με θεματικούς άξονες που κατηύθυναν τη συζήτηση. Οι μαθητές εξοικειωμένοι με έννοιες και συμπεριφορές κατά το στάδιο προετοιμασίας, συμμετείχαν τις περισσότερες φορές αυτόβουλα στη συζήτηση με στοχευμένες παρατηρήσεις και ερωτήσεις που αφορούσαν στην επαγγελματική ιδιότητα, στον τόπο διαμονής, στις σχολικές και επαγγελματικές εμπειρίες των καλεσμένων. Η διαδραστική αυτή επικοινωνία έδωσε στα παιδιά τη δυνατότητα να συλλάβουν τη διαφοροποίηση του παρελθόντος με το παρόν σε κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο.

Μετά την συζήτηση οι ηλικιωμένοι ξεναγήθηκαν στους χώρους και τα εργαστήρια του σχολείου από τα παιδιά. Ακολούθησαν δραστηριότητες στα εργαστήρια του σχολείου.. Στο εργαστήριο αυτόνομης διαβίωσης πραγματοποιήθηκαν οικιακές δραστηριότητες και μαγείρεμα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και μαθητές με μειωμένη λεκτική ικανότητα υποδείκνυαν την σωστή λειτουργία των ηλεκτρικών συσκευών ή τη θέση των μαγειρικών σκευών και υλικών. Στο εργαστήριο πληροφορικής τα παιδιά ξενάγησαν διαδικτυακά τους επισκέπτες.

Ακολούθησαν δραστηριότητες στο εργαστήριο της γεωπονίας. Σε απόλυτη συνεργασία μαθητές και ηλικιωμένοι προέβησαν σε δραστηριότητες φυτέματος και καλλιέργειας. Ακόμη, τα παιδιά με χαρά επέδειξαν τις ικανότητες τους στη ζωγραφική, τη μουσική και τη γυμναστική. Η επίσκεψη έκλεισε με προσφορά εδεσμάτων και χειροποίητων αναμνηστικών δώρων εκ μέρους των παιδιών.

Στάδιο 3^ο – Αξιολόγηση.

Η εκπόνηση του συγκεκριμένου προγράμματος αναδείχθηκε ως μια ιδιαίτερα καινοτομική και υποστηρικτική διαδικασία στα πλαίσια μιας δομής ειδικής εκπαίδευσης η οποία επικεντρώνεται στην έγκαιρη ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων του παιδιού με στόχο την αυτοεξυπηρέτηση και την κοινωνική ενσωμάτωση.

Καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος στόχος μας ήταν η νέα γνώση να οικοδομηθεί στα πλαίσια της διάδρασης με το κοινωνικό και φυσικό γίγνεσθαι, να είναι αποτέλεσμα ενός κατευθυνόμενου και φυσικού διαλόγου. Όλα τα στάδια της εφαρμογής του

προγράμματος διαπνέονται από την ιδέα ότι η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρέπει να στηρίζεται σε μία συμμετοχική διαδικασία. Οι Brown, Collins και Duguid (1989) προτείνουν την ιδέα της «γνωστικής μαθητείας» (cognitive apprenticeship). Με αυτό τον όρο εννοούν ότι οι μαθητές ενισχύονται να αποκτήσουν, να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν γνωστικά εργαλεία μέσω αυθεντικών δραστηριοτήτων. Η συνεργατική κοινωνική αλληλεπίδραση και η κοινωνική κατασκευή της γνώσης (κονστρουκτιβισμός) γίνονται οι φορείς μέσω των οποίων οι μαθητές θα αναπτύξουν τις διάφορες γνωστικές τους δεξιότητες, τόσο εντός όσο και εκτός σχολείου. Έτσι λοιπόν, μέσω του προγράμματος δόθηκε έμφαση στην κοινωνική κατασκευή της γνώσης (κονστρουκτιβισμός) η οποία και επιτεύχθηκε μέσω της διαγενεακής επαφής. Βελτιώθηκαν οι διαπροσωπικές σχέσεις των παιδιών, ενισχύθηκε η επικοινωνιακή – λεκτική τους ικανότητα – η συναισθηματική τους έκφραση, η αυτονομία και η αυτενέργεια, η αυτοαντίληψη, και η συλλογική συνείδηση. Έγιναν δέκτες νέων ερεθισμάτων και εμπειριών, σπάζοντας έτσι τη ρουτίνα της σχολικής και καθημερινής τους πραγματικότητας. Τα παιδιά αντιλήφθηκαν στην πράξη την έννοια της συνεργατικότητας και κατάφεραν να λειτουργήσουν σαν μια αναπόσπαστη ομάδα με ανεπτυγμένο το αίσθημα του αλληλοσεβασμού. Ακόμη, το πρόγραμμα ανέδειξε και ενίσχυσε την ιδιαίτερη σχέση που διατηρούν οι μαθητές μας με τους συγγενείς τους. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης διακρίναμε ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς ανάμεσα σε μαθητές και ηλικιωμένους. Τα παιδιά με κάθε εξέφραζαν έκδηλα τα συναισθήματά τους προς τα συγγενικά τους πρόσωπα.

Το στάδιο προετοιμασίας ήταν πρωταρχικής σημασίας για όλα τα παιδιά και κυρίως για τους μαθητές με αυτισμό. Μέσα από αυτό βοηθήθηκαν στο να εξοικειωθούν, να αποκωδικοποιήσουν και να εφαρμόσουν στα πλαίσια της λειτουργικότητάς τους τις ζητούμενες δραστηριότητες. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι μαθητές με αυτισμό κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αναζήτησαν αυτόβουλα την οπτική και επικοινωνιακή επαφή με τους επισκέπτες. Κατά το στάδιο προετοιμασίας το βιωματικό παιχνίδι ρόλων ενεργοποίησε την αυτοσυγκέντρωση, τη παρατήρηση, την αναλυτική και κριτική σκέψη των παιδιών. Για τα παιδιά ήταν μία πολύ ευχάριστη και δημιουργική εμπειρία. Στο τελευταίο στάδιο του προγράμματος κατέθεσαν τις προσωπικές τους εμπειρίες μέσα από συζήτηση και δραστηριότητες καλλιτεχνικής έκφρασης. Χαρακτηριστικές είναι οι ζωγραφιές των παιδιών οι οποίες και αποτυπώνουν τη θετική επίδραση του προγράμματος στη δημιουργική και συναισθηματική τους ενεργοποίηση.

Εν κατακλείδι, το συγκεκριμένο πρόγραμμα στηριζόμενο στη θεμελιώδη αρχή της βιωματικής – πολυαισθητηριακής διδασκαλίας, ανέπτυξε και βελτίωσε την κοινωνική συμπεριφορά μαθητών υψηλής λειτουργικότητας οι οποίοι ανήκουν σε ένα ευρύ φάσμα αναπηριών. Ευελπιστούμε η προσπάθεια αυτή, μέσα από το πρίσμα μιας συνεχιζόμενης καινοτομικής διδασκαλίας, να αποτελέσει έναν προθάλαμο για τη διαδικασία ένταξης των παιδιών αυτών στο κοινωνικό και παραγωγικό γίγνεσθαι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Brown, J.S., Collins, A. & Duguid, S. (1989). *Situated cognition and the culture of learning*. Educational Researcher, 18(1), 32-42.

Cattanach, A. (1996). Drama for people with special needs. Quite Specific Media Group Limited

Shams, L. Seitz, A. (2008). *Benefits of multisensory learning*. Trends in cognitive Science, 12, 411-417.

McCurrach, I. Darnley, B. (1999). *Special Talents, Special Needs: Drama for People with Learning Disabilities*, Jessica Kingsley Publishers

Βρασίδης, Χ. Μιχαλίνος Ζ., Σύγχρονα παιδαγωγικά μοντέλα και ο ρόλος της εκπαιδευτικής τεχνολογίας, vrasidas.intercol.edu/educ534/vrasZembPetrou.doc

Δεδούλη, Μ. Βιοματική Μάθηση – Δυνατότητες αξιοποίησής της στην ευέλικτη ζώνη. www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/.../deloudi.PDF

Ήργης, Α. Μακρή, Ο. Η συμβουλευτική ψυχολογία στην ειδική αγωγή –Το πρόγραμμα εκμάθησης κοινωνικών δεξιοτήτων σε μαθητές με μέτρια νοητική υστέρηση. www.specialeducation.gr/.../files/.../symvouleytikH_psychologia

Καμαρινού, Δ. (1998). Βιοματική μάθηση στο σχολείο

ΥΠΕΠΘ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1996). *Δραστηριότητες μαθησιακής ετοιμότητας*. Αθήνα.

ΥΠΕΠΘ, (1996) Πλαίσιο αναλυτικού προγράμματος ειδικής αγωγής, ΦΕΚ208/20.8.1996, Τ.Α.

Χαρούπιας, Α. (1997). *Ειδική Εκπαίδευση. Θεωρία και πράξη*.

Χρυσοφίδης, Κ. (2001). *Βιοματική-Επικοινωνική διδασκαλία*. Αθήνα: Gutenberg.